

Бошко МИЛОВАНОВИЋ
Учитељски факултет у Призрену-Лепосавићу
Универзитет у Приштини

УДК 37.016:821-82]:27
37.016:821-82]:111.852
- оригинални научни рад -

КЊИЖЕВНИ ТЕКСТОВИ СА ХРИШЋАНСКОМ ТЕМАТИКОМ У ЧИТАНКАМА ЗА МЛАЂЕ РАЗРЕДЕ У ФУНКЦИЈИ ЕСТЕТСКОГ И ВЕРСКОГ ОБРАЗОВАЊА

Сажетак: *Циљ образовања и васпитања као целовите категорије може бити само један – стварање слободне и целосне личности. У том смислу, незаобилазан је значај књижевних текстова са хришћанском тематиком. Проблемским приступом у истраживању обрадили смо заступљеност књижевних текстова са хришћанском тематиком у читанкама за млађе разреде основне школе и њихову функцију у верском и естетском образовању. Дошли смо до сазнања о ставовима учитеља, сличностима и разликама у ставовима са аспекта пола учитеља, дужине њиховог радног стажа у настави, подручја школе у којој су запослени и разреда који воде. При томе, предмет истраживања поставили смо у ширем смислу (научно, теоријско и практично проучавање и проверавање доприноса књижевноуметничких текстова у васпитању и образовању ученика у млађим разредима основне школе), али и у ужем смислу (компаративно-критичка анализа ставова учитеља о нивоу заступљености књижевноуметничких текстова са хришћанском тематиком у читанкама за млађе разреде основне школе и њиховом доприносу у верском и естетском васпитању ученика). Са овиме је нераздвајно повезан циљ истраживања, који је опредељен као испитивање и идентификација ставова и мишљења учитеља о заступљености књижевних текстова са хришћанском тематиком и њиховом доприносу у верском и естетском образовању ученика у млађим разредима основне школе. Из тога су исходили непосредни задаци истраживања, који могу да се сублимирају у две групе: 1) утврђивање ставова учитеља о доприносу књижевних текстова са хришћанском тематиком зависно од области и аспекта; 2) утврђивање ставова учитеља о заступљености књижевних текстова са хришћанском тематиком са аспекта верског и естетског васпитања. Истраживањем је потврђен први део опште хипотезе: већина учитеља процењује да књижевни тек-*

---

* bosko.lj.milovanovic@gmail.com

стови са хришћанском тематиком значајно доприносе у верском и естетском васпитању ученика у млађим разредима основне школе, али да нису у довољној мери заступљени у читанкама за млађе разреде основне школе.

Кључне речи: верско образовање и васпитање, естетско васпитање, читанка, књижевни текстови, хришћанска тематика, настава српског језика и књижевности, млађи разреди основне школе.

Увод

Не постоји идеалан човек, пошто би такво одређење захтевало објективан приступ, а по нашем мишљењу, такав приступ је немогућ, пошто све што сазнајемо – сазнајемо *субјективно*, и тако успостављамо *субјективан однос* према свему што нисмо ми. Развој „малог човека“ нити треба, нити може да буде управљен према некаквом идеалном моделу. Оно у шта треба да се уложи труд јесте: Да се стално буди, чува и негује тежња ка савршенству. Запретена је та тежња и у „малом“ и у „великом“ човеку, иманентна је људском бићу, али је подложна сваковрсним искушењима и опасностима.

Ако тежњу ка савршенству не прати адекватан развој у смислу стицања целосне личности, јавља се осећај жалости којој се не зна порекло. У другом (жељеном) случају, ако се развој одвија у складу са наведеном тежњом, биће бива испуњено радошћу и љубављу. Како да се постигне то непрестано наливање адекватним (са)знањем, духовним соковима, свешћу о повезаности свега, спознајом истине и целовитости? Како да се „малом“ човеку омогући и допринесе да постане велики, и сачува чистоту ума и душе? Ако знамо одговор на питање *зашто*, лакше ћемо изнаћи одговоре на питања *како*. Исконска запитаност *зашто* (као сврховитост) стоји у унутарњем бићу и „малог“ и „великог“ човека. Кад год научна сазнања која дају одговоре на питања *како* иду науштрб тог *зашто*, знање бива крње и неадекватно, јер му недостаје сврха. Проблем се не решава ни интердисциплинарношћу. Целовито знање подразумева и научна сазнања, али научно сазнање је недовољно, а често и једнострано. Помирити сва „исцепкана“ знања, спознати да је људски разум ограничен, душа вечна, а дух неуништив – то је тачка у пресеку науке, философије, уметности, вере, вечности, целине, бесконачности, љубави, врлине, мудрости, доброте... Наше је мишљење да књижевноуметнички текстови са хришћанском тематиком доприносе том „помирењу“ и спознаји, као и одређењу поменуте тачке пресека.

Колико год истрајали на одређењу да је важнија запитаност, односно одговарање на питање *зашто* у односу на питање *како*, ниједног третутка не доводимо у питање научни приступ проблематици. Област људског разума и промишљања неизбежно је повезана са одгонетањима, преиспитивањима и обликовањима знања на начин који омогућава сазнање. О

односу знања и сазнања писаћемо касније. У сврху уводног одређења, изјаснићемо се да је и у малом и у великом човеку запретено суштинско, исконско знање, које разум често није у стању да обухвати у потпуности, а потом долази до изражаја моменат радозналости и усхићења над постепеним сазнавањем које се пуни одговорима на питање *како*. Првобитно, исконско знање у овом сазнајном процесу бива тако разумом потврђено, и ту се не ради о процесу сазнајног моделовања знања, већ о разумском поистовећивању знања и сазнања. Важност питања *како* није резервисано за област науке – оно је много истакнутије у области уметности и естетике, „науке о лепом“ и „философије уметности“. Естетски доживљај и његово естетичко објашњење нису везани за пориве уметника – ствараоца, него за средства уметничког изражавања преко којих се обogaћује дух и оно шесто, „уметничко“ чуло. Показаћемо даље да су књижевноуметнички текстови са хришћанском тематиком не само у функцији естетског образовања, већ и да доприносе утврђивању естетичког вредновања, чиме област чула и осећања бива повезана са облашћу спознаје и промишљања.

И још само једна напомена: верско образовање подразумева етичност, врлину и доброту, без којих људски дух остаје осакаћен и обескриљен, а људски разум окренут манифестацијама и појавним представама уместо Суштини и Целини. У том смислу, бавићемо се вером иманентном човеку, важношћу верског образовања и васпитања не толико у смислу веронауке, колико у смислу повезаности и суштинског уплива у развојно-сазнајни процес младог нараштаја, као и у све области људског физичког и духовног битисања. Нећемо, притом, да „раздвајамо“ веру и религију, него ћемо само јаче светло да бацимо на веру, устврђујући успут да је атеистички приступ својеврсна вера, исказана у принципу: „Верујем да не верујем“. Та *вера у неверовање* и сама полази од суштинске вере, али гордошћу, охлошћу и хомоцентричношћу бива претворена у њено негирање, и обесмишљење сопственог полазишта. *Људи, међутим, не могу без веровања, чак и када су атеисти* (Бојанин, 2002: 145). Овде се не ради о остављању некаквог „права избора“ детету (да верује или „не верује“), него о пуноћи сазнања којим се потврђује истинитост суштинског, дубинског знања. А тој пуноћи могу да допринесу књижевноуметнички текстови са хришћанском тематиком на које ћемо указивати кроз анализу читанки за млађе разреде више издавачких кућа.

Термилошка одређења

За наше истраживање, под књижевноуметничким текстовима сматраћемо писане уметничке творевине са универзалном вредношћу које подстичу уметнички (естетски) доживљај и спознају лепог, и које својом садржином и вишезначјем богате духовни живот, осећања, разумевање и интуитивно знање читаоца. Универзална вредност нераскидиво је повезана са поукама књижевноуметничког дела, односно текста, што значи да то дело/текст нужно има и етичку компоненту. Такав текст постиже свој циљ

када поука бљесне у нутрини читаоца, пошто бива препозната духом и душом. Ако на уму имамо дух и душу детета – ученика млађег узраста, ту посебно запажамо како књижевно дело постаје *темељ за доживљаје света*, и како *шири сазнајне принципе, делује васпитно. Оно личност чини слободном и креативном. Оно улепшава стварност. Оно даје могућност идентификације. Потреба за идентификацијом са добрим – насушна је потреба* (Денић, 2011: 340). Празно моралисање и гомилање сувопарних савета и по(д)ука није обележје истинитих књижевноуметничких текстова. *Позната дела српске и светске књижевности независно од језика на коме су написана и коме жанру припадају, уче човека да не понавља грешке праотаца које су биле карактеристичне за детињство људске цивилизације. [...] Деца такође нерадо прихватају поуку изван хумора, игре, нонсенса и маиште. Поука у књижевном делу мора бити елемент лепоте, иначе ће је деца одбацити као сломљену играчку или неукусно јело* (Смиљковић, Милинковић, 2008: 19-20).

У многим дефиницијама и објашњењима можемо видети да се књижевност као уметност везује за стварност и њене појавне облике. Треба сасвим јасно истаћи да појам 'стварност' није истоветан са појмом 'садашњост', нити са појмом 'објективна реалност' (ово последње и не постоји, ни „стварно“, ни „имагинативно смислено“). Стварност је повезана са истинитошћу и вечношћу, иначе губи стварносна обележја. У том и само таквом смислу, прихватљива је следећа дефиниција књижевности: *Књижевност као самолегитимизишући облик људског духа подразумева приказивање стварности језичким средствима с уметничком сврхом* (Петровић, 2009: 83). Најсажетија дефиниција одређује књижевност као **уметност речи**. *Књижевност је уметност која се служи речима (језиком), што је знатно издваја од свих осталих уметности* (Живковић, 1995: 7). Из овакве дефиниције може се извући велики број „ужих“ одређења, а ми смо искористили дату нам слободу и одредили појам књижевноуметничких текстова у претходном пасусу онако како приличи теми овог рада. Притом, на уму стално имамо нераздвојивост уметности и естетике, као и човекову потребу за делањем-стварањем, прихватајући безусловно оно што је изрекао руски великан филмске уметности Андреј Тарковски у документарном филму „Песник у филмској уметности“ Донеле Беливо: *Уметност постоји јер свет није савршен. Када би у свету царовали лепота и хармонија, тада нико не би имао потребу за уметношћу. Човек не би трагао за хармонијом у другим активностима: живео би у њој. Уметност носи у себи чежњу за идеалом, чежњу за лепотом. [...] Лепота је симбол нечег другог – истине, али не у смислу опозиције „истина – лаж“, него у смислу истине пута који човек изабере. Човеково биће је саздано за живот на путу ка истини. Човек се на земљи обрео вероватно да би се духовно уздигао. Уметност треба да помаже човеку у његовом духовном уздизању. И зато човек ствара. Човек ствара на путу ка истини и лепоти* (Миљковић 2011/04.12./07,20:<http://www.vidovdan.org/arhiva/print117.html>).

У дефиницију књижевноуметничких текстова можемо уградити историју и културу, али се тада ближимо феноменолошком одређењу пој-

ма, удаљујући се од суштине. Текстови настају на подлози претходног целокупног друштвеног наслеђа и у одређеном историјском периоду, али је субјект-стваралац тај који уноси нове димензије. Но, „целокупно друштвено наслеђе“ се, макар у европској мисли почев од XVIII века па до данас, разуме у смислу идентификације културе и цивилизације, чиме се удаљава од суштинског појма баштине (о чему је писано у делу 1.1. ове дисертације, цитирањем Беле Хамваша). Имајући ово на уму, ипак ћемо навести следећу дефиницију, пошто својом неочекиваномшћу сведочи о духовном самопрегору њеног аутора: *Књижевни текстови су – речено метафорички осуде културног памћења, слично као и језички производи других родова. Својом литерарном формом и садржајем, текстови су монументи и документи некадашњих догађаја, посебно они који су били значајни за историјско обликовање и дисиминацију жељених геста. Они су трагови неповратног примања и поимања света, и субјектовог језичког и историјског положаја у изражавању речима* (Варч, 2003: 282-283).

Веру можемо да одредимо као потврду невидљивих ствари, као увереност у невидљиво као у очигледно. Невидљиви су Бог, Душа, Љубав, Истина, Мудрост, Дух, Промисао, али њихово објављење је свакодневно за све који нису до краја потрли своју суштину, и оно што је иманентно њиховом људском бићу. Вера је у основи исконског знања, тако да сазнање које води само потврди постојања физичког (видљивог) света не води и знању. *Сазнање (само по себи) нема карактер врлине, јер се сазнање нехотице намеће човеку приликом његовог упознавања са спољним светом* (Православна енциклопедија, том I, 2010: 194). А вера је уједно и врлина и обавеза пред собом, иако је у суштини слободно признање постојања невидљивог Бога и истинитости Вечног, Савршеног, Бесмртног и Безграничног. Елеменат Љубави нераздвојив је од вере, својствен је вери. *Вера се тиче суштине душе, она произилази из дубине нашег бића, покреће ум, вољу и осећање, и није само хладно признање, нити чак само вероватна претпоставка* (Православна енциклопедија, том I, 2010: 194). Праизвор вере јесте у тајанственој вези наше душе, истине и Божијег Духа. Учвршћење у етичности и моралности доприноси слободи душе од свих окова, и чистоти срца. *Вера у љубав, без потребе научног доказивања, покреће акцију која оплемењује и онога ко је даје и онога ко је прима* (Бојанин, 2009: 17). Сазнање које није уједно и (само)спознаја остаје на нижој равни, осуђено на сталну омеђеност и ограниченост. А то није и не треба да буде циљ васпитања и образовања, па ни оног у верском смислу.

Да бисмо направили везу са написаним у Уводу, религију ћемо означити као узајамни однос Бога и човека, Божанства и духа човечјег, пошто се под човеком подразумева врхунац стварања и биће обдарено разумом и слободом, из чега следи и право човеково на ближе односе са Творцем. *Зато тежња ка највишој истини, сталном добру и вечном блаженству, у суштини представља тежњу ка стварном Богу* (Православна енциклопедија, том II, 2010: 205). Надамо се да одређењем да ову „религијску“ страну остављамо веронауци нећемо допринети раздвајању појмова *вера* и *религија*, поготово не у смислу некаквог међусобног супротстављања.

Истраживачки оквир

Наше истраживање у теоријском делу било је вођено основном идејом да је први циљ образовања и васпитања, као јединственог појма, развој слободне и целосне личности, у чијој основи лежи стицање истинитог и целовитог знања. Посегли смо за писаним изворима, претежно у области философије, који потврђују мисао да су слобода, вера, интуитивно знање и осећај за лепо иманентни људском бићу, самим тим и деци, односно ученицима. У том смислу, термилошки смо одредили књижевноуметничке текстове као писане уметничке творевине са универзалном вредношћу које подстичу естетски доживљај и спознају лепог, и које својом садржином и вишезначјем богате духовни живот, осећања, разумевање и интуитивно знање читаоца. Неопходност адекватног верског и естетског образовања и васпитања сагледали смо у њиховом односу према савршености, где смо циљ верског образовања и васпитања идентификовали као ослобођење човека од несавршенства и зла које га спречава да прихвати истину, док смо суштину естетског образовања и васпитања нашли у остварењу човекове тежње ка савршенству. Наставу српског језика и књижевности у млађим разредима сагледали смо зависно од првог и јединог циља образовања и васпитања, који се у конкретном случају омогућава и реализује стицањем адекватних сазнања о језику и књижевности, као и способности промишљања и естетских доживљаја, уз очување изворне дечје маште и емпатије.

Посебно смо указали на значај читанке за млађе разреде са становишта циља образовања, означајући је као врело мудрости, врлине, лепоте и узвишених осећања, и сагледавајући је као антологију књижевноуметничких текстова, односно највреднијих и најузвишенијих књижевних остварења. Утврдили смо да је читанка уџбеник своје врсте, те да су њене карактеристике јединствене, а да се међу њима посебно издвајају: истинитост, неопходност, незамењивост, веродостојност, окренутост суштини, посвећеност живој снази речи, као и својства која изазивају интуитивну препознатљивост и душевни склад. Везано за усвајање знања уз помоћ читанке, посебно смо истакли да читанка за млађе разреде треба да буде у функцији (пре)носиоца знања и помагача у усвајању знања, чиме постаје основ за стварање духовног и културног идентитета ученика и неговање највећих врлина. У одређивању значаја и карактеристика читанке, и дефинисању усвајања знања уз њену помоћ, посебно смо апострофирали књижевноуметничке текстове са хришћанском тематиком, указујући истовремено на разлику правога знања и информације. Функцију читанке да подстиче читалачке навике и љубав према књизи сагледали смо у светлу очувања изворне и чисте дечје маште, задовољења дечје радозналости и слушања дечјој радости.

Посебно издвајање књижевних текстова са хришћанском тематиком из ризнице старе српске књижевности, у оквиру поглавља посвећеног историјском аспекту верског и естетског васпитања у Србији, учињено је

као основ за истинито и адекватно сагледавање естетског и верског елемента у данашњем времену и на овом простору. Зато је нарочито истакнута просветитељска мисија Светог Саве која подразумева верску, односно религиозну димензију, због чега је основа те мисије сасвим другога усмерења и значаја у односу на рационалистичку основу ренесансне западноевропске просвећености. У делу посвећеном читанкама у Србији у првој половини двадесетог века дат је посебан осврт на књижевне текстове са хришћанском тематиком у читанкама састављача Љуб. М. Протића и Влад. Д. Стојановића.

Оквир истраживања био је у корелацији са опредељењем да се изврши анализа читанки издавача: *Завод за уџбенике, Креативни центар, Едука* и *Нова школа*, које се користе у настави у млађим разредима, посебно са аспекта књижевних текстова са хришћанском тематиком заступљених у тим читанкама. Како изузетно мали број заступљених текстова са хришћанском тематиком не би постао миноран, односно занемарљив, применили смо најшири могући оквир, па смо као књижевноуметничке текстове са хришћанском тематиком одредили све текстове у којима се истичу и на уметнички начин приказују основне хришћанске врлине.

Стављајући у први план ученика као активног учесника у сазнавању и тумачењу дела са хришћанском тематиком, утврдили смо да су помнути текстови врело надахнућа, те да су у функцији самоспознаје, односно верског и естетског образовања и васпитања. Примењујући свестрано сагледавање са ослонцем у делима из области методике, али и философије, закључили смо да је интерпретативно-аналитички систем најадекватнији за наставу српског језика и књижевности, и за ученика као субјекта у настави, чиме се уједно изналази прави однос између естетског и естетичког. Мотивисање ученика везали смо за појам самоспознаје, те за склад ума, душе и духа, при чему смо истакли изузетно значајну улогу учитеља који треба стално да тежи целини и савршеноме. Нарочито смо указали на етички, верски, естетски, имагинативни и емоционални моменат у уметничком доживљају дела са хришћанском тематиком, те на љубав као суштинско везивно ткиво ових елемената.

Истражујући однос наставног програма и читанке по разредима, посебан осврт дали смо на књижевне текстове са хришћанском тематиком, схваћене у најширем смислу. Утврдили смо да састављачи читанки слободу избора текстова најмање користе када је реч о текстовима са наведеном тематиком. Извршили смо анализу тематско-мотивске и жанровске структуре читанке по разредима и издавачима и утврдили заступљеност ауторских текстова и текстова из народне књижевности са хришћанском тематиком у читанкама. У табеларном прегледу по разредима дали смо и проценат ових текстова у односу на све текстове у читанкама појединих издавача. Посебно смо указали на текстове у којима преовлађује естетски моменат, али који садрже и одблеске хришћанске тематике. Утврдили смо и заступљеност књижевних текстова са хришћанском тематиком домаћих и страних писаца у читанкама за млађе разреде, као и заступљеност ових текстова по избору аутора, такође по издавачима и разредима.

Сагледавајући и истражујући облике дидактичко-методичке апаратуре у читанкама за млађе разреде, утврдили смо да се у тој апаратури манифестују основни принципи наставе и посебно истакли адекватност и примереност апаратуре. Уз принципе смо истакли и основне особине адекватне апаратуре са становишта аутора уџбеника, као што су оригиналност, сврховитост, креативност и флексибилност, а навели смо и класификацију елемената апаратуре у осам основних група. Током истраживања учврстили смо властити став према дидактичко-методичкој апаратури као саставном делу уџбеника/читанке, односно мишљење да апаратура никада не сме да постане сама себи циљ, те да она нити може, нити треба потпуно да обухвати анализу и интерпретацију књижевног текста. Да би интерпретација књижевног дела била иманентна том делу и инвентивна, утврдили смо да карактер апаратуре треба да буде упућујући и инспиративан, што подразумева да елементи апаратуре не могу да буду основа за тумачење текста. Овакво становиште, које нема много заступника у теорији, заступамо због инсистирања на прављењу разлике између сазнања и учења нападмет, као и између знања и вештине, односно знања и информације.

Наведено становиште задржали смо и приликом анализе структуре дидактичко-методичке апаратуре у читанкама за млађе разреде, с обзиром да ничим не треба ослабити духовни и уметничко-естетски доживљај књижевног дела. Методичке поступке интерпретације књижевног текста испитивали смо на примеру народне епске песме *Марко Краљевић и бег Костадин*, коју садрже читанке за трећи разред сва четири издавача. Указали смо на нејасноће, као и могуће замке приликом уобличавања питања, задатака и налога који чине апаратуру у читанкама везано за поменућу песму и уочили да највећи број задатака припада активирајућем смисленом типу. Наведена песма послужила је и за критички осврт на интегралне задатке за анализу књижевног текста са хришћанском тематиком, садржане у пратећим апаратурама. Посебно смо указали на слабо посвећивање пажње доживљају ученика, као и лепоти и мелодији ове народне епске песме, указујући да без осврта на хришћанско етичко утемељење и хришћанске врлине није могуће извршити адекватну анализу и интерпретацију. Жанровске поступке обраде испитали смо, пре свега, у текстовима садржаним у читанкама за трећи и четврти разред, имајући у виду важеће наставне програме који жанровској обради посвећују пажњу почев од трећег разреда. Посебно смо истакли могућност да се на примерима народних песама ученици упознају са могућношћу да епско дело може имати драмски карактер, као и лирске елементе, чиме сазнање постаје целовито, док ученик добија свест о сличностима и разликама. То смо показали на примеру наведене песме *Марко Краљевић и бег Костадин*, као и лирско-епске песме *Јетрвица адамско колена*.

У делу посвећеном методологији истраживања дефинисали смо проблемски приступ истраживања и одредили предмет, циљ и задатке истраживања, зависне и независне варијабле истраживања, и хипотезе и потхипотезе истраживања. Интересовао нас је, пре свега, допринос књи-

жевних текстова са хришћанском тематиком остварењу циља образовања и васпитања, па смо зато као предмет истраживања у ширем смислу навели научно, теоријско и практично проучавање, као и проверу наведеног доприноса. У ужем смислу, предмет истраживања определили смо као компаративно-критичку анализу ставова учитеља о заступљености и доприносу књижевних текстова са хришћанском тематиком. Тиме је опредељено да циљ истраживања буде испитивање и идентификација ставова и мишљења учитеља, док је испитивање ставова учитеља ушло у срж задатака које смо определили у смислу истраживања. Све оно што смо проверили, сазнали, утврдили и прихватили у теоријском делу овог рада, уз оквир постављеног циља и дефинисање задатака истраживања, узроковало је да поставимо општу хипотезу и пет потхипотеза истраживања.

Општа хипотеза дефинисана је на следећи начин: *Већина учитеља процењује да књижевни текстови са хришћанском тематиком значајно доприносе у верском и естетском васпитању ученика у млађим разредима основне школе, али да нису у довољној мери заступљени у читанкама за млађе разреде основне школе.* Наведена хипотеза садржи и елемент доприноса и елемент заступљености, и то у логичкој повезаности. Први део хипотезе, који се односи на значајан допринос ових текстова, у извесном смислу је потврђен ставовима учитеља. Израз „у извесном смислу“ употребљавамо зато што је егзактан приступ доприносу, везано за верско и естетско васпитање, немогуће применити у целини. Сагласност дефинисане хипотезе са изјашњењима на постављене тврдње у скалеру не подразумева егзактно потврђивање хипотезе, с обзиром да се сфера људског духа и суштинског знања не управља према утврђеном реду величина. Зато условно можемо рећи да су учитељи, претежном сагласношћу са тврдњама број 3, 6, 7, 8 и 11 из скалера везаног за испитивање ставова **о доприносу** књижевних текстова са хришћанском тематиком, потврдили први део постављене хипотезе. Са могућношћу да наведени текстови допринесу реализацији задатака верске наставе слаже се 59,1% учитеља; са могућношћу да ти текстови могу допринети уочавању естетских вредности слаже се 64,9% учитеља. Поводом седме тврдње, 75,7% учитеља је изразило сагласност, односно потврдило могућност доприноса ових текстова развоју способности за доживљавање лепог, а поводом осме, 58,7% њих је потврдило да ови текстови могу допринети развоју способности ученика за вредновање лепог. Једанаеста тврдња блиска је трећој, а 62,5% учитеља изјаснило се да ови књижевни текстови имају велику улогу у верском образовању и васпитању. Трећој тврдњи још је блискија б. тврдња из скалера усмереног на ставове учитеља **о заступљености** књижевних текстова, по којој задаци верске наставе могу у потпуности бити реализовани обрадом заступљених књижевних текстова са хришћанском тематиком у читанкама.

Други део опште хипотезе, у којем је садржана поставка да *књижевни текстови са хришћанском тематиком нису у довољној мери заступљени у читанкама за млађе разреде*, постављен је на основу систематског истраживања приказаног у теоријском делу овог рада, где је утвр-

ђен мали број текстова са хришћанском тематиком у читанкама, и поред максималног ширења термилошког одређења ових текстова. Претходно смо дали аргументацију за сагледавање верског и естетског образовања као неопходног дела целовитог образовања и предуслова за развој целосне личности и утврдили елементе хришћанске тематике, верског и естетског у читанкама четири издавача од првог до четвртог разреда основне школе. С обзиром на то да се чак 75,7% учитеља сложило са тврдњом да су књижевни текстови са хришћанском тематиком у довољној мери заступљени у читанкама, при чему је само 2,7% њих изразило неслагање са овом тврдњом, закључак би био да поменути други део опште хипотезе није потврђен у истраживању обављеном на узорку који су чинили сви учитељи основних школа у граду Краљеву. Ова тврдња постављена је као прва у скалеру везаном за ставове учитеља **о заступљености** књижевних текстова са хришћанском тематиком у остваривању естетског и верског васпитања. Међутим, већ смо указали да изузетно велики проценат сагласних са тврдњом не подразумева јасан став према категорији књижевноуметничких текстова са хришћанском тематиком, а тиме ни према њиховој заступљености у читанкама. Поред тога, очигледна је несагласност изјашњења поводом прве тврдње из овог скалера са изјашњењем на четврту тврдњу, да су књижевни текстови са хришћанском тематиком заступљени у читанкама у довољној мери само у области естетског васпитања, са којом се сагласило 59,9% учитеља. Јер, ако су ти текстови у довољној мери заступљени само у области естетског васпитања, може се закључити да у осталим областима васпитања ти текстови нису у довољној мери заступљени, док нам изјашњење поводом прве тврдње даје резултате у потпуној несагласности са изјашњењем поводом четврте тврдње.

Једанаеста тврдња овог скалера: *Личности и догађаји који су заступљени у књижевним текстовима са хришћанском тематиком у читанкама за млађе разреде основне школе не одражавају у довољној мери потребе које произлазе из захтева за реализацијом општих задатака наставе*, начином своје формулације, довела је до тога да се са њом сложи 52,1% учитеља. Са овом тврдњом у корелацији је наредна, дванаеста тврдња овог скалера: *Књижевни текстови са хришћанском тематиком заступљени су само када се обрађује живот и дело Св. Саве*, са којом се сагласило 68,7% учитеља. О односу ове две тврдње и изјашњења по њима писано је у оквиру пододелка 8.2. овог рада. Поново указујемо на нелогичност, јер ако су ти текстови заступљени у читанкама **„само** када се обрађује живот и дело Св. Саве“ (12. тврдња, са 68.7% сагласних), немогуће је да исти текстови буду **„у довољној мери** заступљени у читанкама“ (1. тврдња, са 75,7% сагласних).

За разлику од опште хипотезе, потхипотезе су „боље прошле“ по изјашњењима учитеља/испитаника, са изузетком четврте потхипотезе, чија је садржина инкорпорирана у други део опште хипотезе. Прва од њих, која гласи: *Већина учитеља сматра да књижевни текстови са хришћанском тематиком у читанкама за млађе разреде основне школе доприносе реал-*

лизацији српског језика и књижевности и верске наставе, унеколико је потврђена изјашњењима на тврдње број 2 и 3 у скалери везаном за допринос текстова. Без обзира на то што се 42,5% учитеља сложило, а 47,9% се изјаснило да није сигурно у тврдњу број 2 да ови текстови могу бити у функцији реализације задатака наставе српског језика и књижевности, закључили смо да би изјашњења ишла више у правцу слагања са тврдњом у случају адекватног ангажовања на отклањању препрека у дефинисању и разумевању задатака наставе српског језика и књижевности, као и књижевних текстова са хришћанском тематиком. У случају тврдње број 3 у истом скалери, 59,1% учитеља се сложило са тим да ови текстови могу допринети реализацији задатака верске наставе, чиме се потврђује прва потхипотеза.

Закључна разматрања

На крају, истичемо још једном да постоји несагласност у изјашњењима на неке међусобно сагласне тврдње и нелогичности у одређивању ставова учитеља на поједине тврдње из оба скалера, а примере смо навели у одговарајућим деловима овог рада. Закључујемо да код већине учитеља постоји недостатак јасно утемељеног става према категорији естетског и верског васпитања, као и неадекватно одређење према књижевним текстовима са хришћанском тематиком. Независно од тога што смо сигурни у исправност термилошког одређења књижевних текстова са хришћанском тематиком које смо утврдили за потребе овог рада и што смо, надамо се, адекватно указали на значај естетског и верског за целовито образовање и васпитање, као и за развој целосне личности, потрудили смо се да у тврдњама у оба скалера не буде ниједне која би у себи имала елементе сугестије, односно навођења у правцу који би нама „одговарао“. Сазнање да су се у неким школама на територији града Краљева учитељи „фронтално“, односно тимски изјашњавали по тврдњама из оба скалера, управо потврђује неутемељеност у ставу и одсуство воље за дубље разматрање значењских нивоа појединих тврдњи. Без обзира на то, изражавамо наду да ће се у наредном периоду увидети значај, вредности и неопходност правог знања, и да ће систем образовања и васпитања изнаћи адекватне путеве сазнавања којима се открива и потврђује суштинско знање. Књижевни текстови са хришћанском тематиком су у том смислу драгоцени, а њихова заступљеност у читанкама за млађе разреде неопходна, управо у циљу вршења правог доприноса естетском и верском образовању, а тиме и васпитању и образовању у целини.

Литература

1. Адлер, А. (2007). *Познавање човека *Религија и индивидуална психологија* Огледи*. Београд: Просвета.
2. Андрић, М. (2002). *Методички прилази књижевноуметничком делу*, књ.2. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
3. Берђајев, Н. (2002). *Ја и свет објеката*. Београд: БРИМО.
4. Берђајев, Н. (2001). *Смисао стваралаштва*. Београд: БРИМО.
5. Берђајев, Н. (2002). *Царство духа и царство ћесара*. Београд: БРИМО.
6. Берђајев, Н. (2002). *О човековом ропству и слободи*. Београд: БРИМО.
7. Берђајев, Н. (2002). *Човек и машина – О узвишености Хришћанства и недостојним хришћанима*. Београд: БРИМО.
8. Берђајев, Н. (2006). *Судбина човека у савременом свету*. Београд: Логос.
9. Бојанин, С. (1991). *Школа као болест*. Београд: Плато.
10. Бојанин, С. (2008). *Под дрветом сазнања добра и зла*. Бања Лука: Филозофско друштво Републике Српске.
11. Бојанин, С. (2002). *Тајна школе*. Београд: Самостално издање Бојанин&Мицић.
12. Varč, I. (2003). *Subjekt izjave kot predmet raziskovanja godovine književnosti*. Ljubljana: ZRC.
13. Денић, С. (2011). Књижевни текстови у настави веронауке. *Годишњак Учитељског факултета у Врању*, књига II, 339-351.
14. Илић, П. (2006). *Српски језик и књижевност у наставној теорији и пракси*. Нови Сад: Змај.
15. Јеротић, В. (2002). *Индивидуација и (или) обожење*. Београд: Ars Libri.
16. Радовић, А. (2006). *Основи православног вапитања*. Београд: Православни богословски факултет.
17. Рајчевић, П. (2012). *Дидактичка хрестоматија*. Нови Сад: Будућност.
18. Смиљковић, С. (2005). *Настава српског језика и књижевности 1*, Врање: Учитељски факултет Врање.
19. Смиљковић, С. (2005). *Настава српског језика и књижевности 2*. Врање: Учитељски факултет Врање.
20. Смиљковић, С. (2006). *Ауторска бајка*. Врање: Учитељски факултет Врање.
21. Смиљковић, С. Милинковић, М. (2008). *Методика наставе српског језика и књижевности*. Врање: Учитељски факултет Врање.

Boško Milovanović

LITERARISCHEN TEXTE MIT CHRISTLICHER THEMATIK,
IN DEN LESEBÜCHERN FÜR DIE UNTERSTUFE DER GRUNDSCHULE,
VERTRETEN SIND, UND WIE FUNKTION IN DER RELIGIÖSEN
UND ÄSTHETISCHEN BILDUNG

Das Resumee: *Das Ziel der Bildung und der Erziehung als einer Gesamtkategorie kann nur eines sein – das Kreieren einer freien und kompletten Persönlichkeit. In diesem Sinne ist die Bedeutung literarischer Werke mit christlichen Thematik unentbehrlich.*

Mit der Problem Vorgehensweise, haben wir untersucht, wie die literarischen Texte mit christlicher Thematik, in den Lesebüchern für die Unterstufe der Grundschule, vertreten sind, und wie groß deren Funktion in der religiösen und ästhetischen Bildung ist. Wir sind zu den Erkenntnissen bezüglich der Ansichten von Lehrern gekommen, aber auch bezüglich der Ähnlichkeiten und der Unterschiede in Ansichten, die abhängig von deren Geschlecht sind, und auch davon abhängig sind wie lange sie schon unterrichten, in welcher Gegend sie arbeiten aber auch davon welche Klassen sie unterrichten. Dabei haben wir den Gegenstand unserer Forschung in weiterem Sinne aufgestellt (wissenschaftliches, theoretisches und praktisches Erforschen und Untersuchen von Einflüssen der literarischen Meisterwerke in der Erziehung und in der Bildung von Schülern in der Unterstufe der Grundschule), aber auch im engeren Sinne (komparativ - kritische Analyse der Ansichten der Lehrer über das Niveau der Vorhandenheit der literarischen Texte mit christlicher Thematik in den Lesebüchern für die Unterstufe der Grundschule und über deren Beitrag für die religiöse und ästhetische Erziehung der Schüler). Hiermit ist unzertrennlich auch das Ziel der Forschung verbunden, das als Erforschen und Identifizieren von Ansichten und Meinungen der Lehrer über die Vorhandenheit der literarischen Texte mit christlicher Thematik und deren Beitrag für die religiöse und ästhetische Bildung der Schüler, festgesetzt ist. Daraus folgten unmittelbare Aufgaben der Forschung, die man in zwei Gruppen sublimieren kann: 1) Ermittlung von Ansichten der Lehrer über den Beitrag der literarischen Texte mit christlicher Thematik, abhängig vom Bereich und vom Aspekt; 2) Ermittlung von Ansichten der Lehrer über die Vorhandenheit der literarischen Texte mit christlicher Thematik, vom Aspekt der religiösen und und ästhetischen Erziehung. Mit der Untersuchung wurde der erste Teil der allgemeinen Hypothese bestätigt: Die meisten Lehrer bewerten die Texte mit christlicher Thematik wie folgt: sie sind der Meinung, dass die literarischen Texte mit christlicher Thematik einen großen Beitrag in der religiösen und ästhetischen Erziehung der Schüler in der Unterstufe der Grundschule leisten, aber, dass sie nicht genügen in den Lesebüchern für die Unterstufe der Grundschule vorhanden sind.

Die Schlüsselwörter: religiöse Bildung und Erziehung, ästhetische Erziehung, das Lesebuch, literarische Texte, christliche Thematik, der Unterricht der serbischen Sprache und Literatur, die Unterstufe der Grundschule.